

KOKS MAIRONIS MUMS TINKA

Spalio 21 paminėtos 150-osios Maironio gimimo metinės, minėtos jos ir lapkričio 2-ąją, nes pagal naująją kalendorių būtent tada švenčiamas tikrasis Maironio gimtadienis (nors, kaip žinoma, šios naujos datos Maironis nepripažino – kaip gali būti gimęs lapkričio 2-ąją, jei esi gimęs spalio 21 –ąją). Iškilmingas minėjimas Kaune, skirtas Maironiui, numatomas ir lapkričio 16 d. O kiek dar būta visokių renginių, Maironio poezijos skaitymų, pranešimų ir konferencijų – ir šiaip, ir anapus Atlanto. Regis, Maironio visur pilna. Netgi ankšta nuo Maironio.

Ir vis dėlto man aktualiai skamba Vilniaus dailės akademijos studentų ir Vilniaus vaikų ir jaunimo dailės mokyklos mokinių klausimas „O kur Maironis?“ Jie bando į tai atsakyti savo piešiniais, fotografijomis, pasitelkdami meninės raiškos galimybes. Kur gi tas Maironis šiandien?... Ant dvidešimties litų banknoto, vadovėlio puslapyje, eilėraščio posme, o gal – virtualioj realybėj?... Į šį klausimą savaip atsako LRT televizijos užsklandėlės, kuriose Maironi (nedaug, po stulpelį) deklamuoja įvairiausių profesijų ir socialinių sluoksnių žmonės: troleibuso vairuotojai, virėjos, gydytojai, moksleiviai, ugniagesiai ir pan. Galbūt pražiūrėjau, bet nemačiau nė vieno valdininko ar politiko. Būtų buvę tiesiog nerealų, jeigu kuris iš jų būtų padeklamavęs, tarkim, „Skausmo skundą“. Arba eilėrašį „Kai kam“. „O siurbėlės, niekšai, bastūnų gauja! Diplomotų valizų vežikai!“ – yra ir toks Maironis, sakyčiau, nelabai malonus tiems, kas Tėvynę myli daugiau žodžiais, o ne darbais. Ir šitas Maironis šiandien yra skaudžiai gyvas, nes paralelės tarp tarpukario ir šiandieninės Lietuvos valdininkijos, žiūrėk, ima ir susikerta, ir vis toje pačioje plotmėje – bejėgiškas idėjų stygius, paviršutiniškas galios ir įtakos suvokimas ir tas pats buržuazinis materializmas, kurį demaskuodamas, kaip sakė mano laikų literatūros mokytoja, Maironis bent jau siek tiek nuveikė darbo liaudies labai ir tarybinei lietuvių literatūros istorijai.

Nei tarybiniais laikais, nei dabar ideologinės ramybės nedrumstė tokie eilėraščiai, kaip „Lietuva brangi“ ar „Kur teka Šešupė“. Tarybinė valdžia, palaikydama romantinių istorijos supratimą, tokių požiūrį į Lietuvą kaip į suvenyrinę šalį („lašelį gintaro“ su rūtų darželiais) netgi skatino. Sakyčiau, toks požiūris ir dabar gajus. O kaipgi tie skaudieji, rūstieji Maironio eilėraščiai, kur jis skundžiasi likęs „parblokštas ir vienas?“ Kur Tėvynė palikta ir pamiršta? Kur tik „partijų partijoms dirva plati“?... Netinka šitie eilėraščiai nei iškilmingiems minėjimams, nei Lietuvos įvaizdžio kūrimui – o galbūt kaip tik jų konteksto suvokimas ir liudytų tikrąją Lietuvos (šiuo atveju – valdžios, valdininkijos) drąsą. Deja... Anava Valentinas Sventickas „Literatūroje ir mene“ (2012 m. lapkričio 2 d. nr.) rašo apie reklaminį stendą netoli Centrinio pašto, kuriame buvo atsiradęs Maironio eilėraštis „Senelio skundas“. Ilgas eilėraštis, kuriame klasikas „pavaro apie turtuolius, emigrantus, ištvirtimą, bedievių dūkimą, iškirstas girias ir kitas, kaip tektų dabar sakyti, aktualijas. Tiek ten tos poezijos, tiesiog eiliuota kalba išsakyta pozicija, Pagrįstai manoma, kad ir pats autorius tą eilėrašį tevertino visų pirma šiuo požiūriu“. Ir ką gi? Praėjus savaitei kitai, „Senelio skundo“ stende nebeliko. Pasirodo, kad eilėraštis tikrai „aktualus. Neteiktinas. Vilniuje, Gedimino prospekte. Kuriuo vaikšto minėtieji ir šiaip daugybė žmonių, „jaunosios Lietuvos“ ir senelių“ (V. Sventickas, „Guriniai, IX“). Ir kad pilietinės Maironio pozicijos mums nereikia, nes ji nepatogi.

Taigi kažkas žino, kur yra Maironis ir kur jis turėtų būti. Koks Maironis mums tinka ir koks netinka. Ir tik tiek – pačios poezijos ir istorijos tragiškumo ir gylio čia nė nereik. Gal nė pačių didžiųjų nereik – plokščiam žmogui, vidutinybei juos sunku, o praktiškai ir neįmanoma suprasti. Abejingumą vaizdžiai paliudija realybė – anava britas, sumanęs sukurti meninį filmą apie M.K. Čiurlionį („Laiškai Sofijai“ su R. Zubovu ir M.Korenkaite), vaikščiojo po Lietuvos institucijas ir mecenatus, bet negavo nė lito. Filmą parėmė mecenatai iš Vengrijos ir Didžiosios Britanijos. Neužsiminčiau apie tai, jei Lietuva būtų davusi nors litą. Tačiau dabar šį faktą norisi pateikti. Tiesiog pateikti. Be komentarų, nes komentarų čia, kaip sakoma, ir nėra.

Renata Šerelytė

Šviestuvus Maironio literatūros muziejaus kieme.

A. Ruseckaitės nuotr.

SKAUSMO SKUNDAS

Už tai, kad tave, tave vieną tiktai
Nuo jaunųjų dienų aš mylėjau karštai,
Kad tau įkvėptas, amžinas giesmes po kojų
Iki šiol nenuilsdamas klojau ir kloju,
Kad kai pranašas tau atgimimą skelbiau
Jį už savo gyvybę pamilęs labiau!..
O, už tai tavo priešai manęs nepamėgo
Ir į aukštas angas, dantis grieždami, bėgo!
Deja, ten, už aukštų, už galingų angų
Nuo Jugurtos laikų nesunku pirkt draugų:
Neburnok, kad lig šiolei ten viskas *venale*,
Betgi duota pakampių šmeižtams visa galia!
Ir šitai kaip kareivis nelygioj kovoje
Be garbės ir be vardo tėvynėj laisvoj
Aš parblokštas ir vienas!.. O mano tėvynė?..
Gint ji savo sūnų kitados garbę gynė!
Bet dabar be garbės, be sostinės pati
Vien tik partijų partijoms dirva plati.

Maironis
1927. VII. 22

Kitame numeryje:

-
-

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1–as psl.
- 2–as psl.
- 3–as psl.
- 4–as psl.
- 5–as psl
- 6–as psl.
- 7–as psl. A. V. Škiudaitė. Rainių žudynės ir 1941 m. sukilimas (VI)
- 8–as psl. Kultūros kronika

Pal. Jurgio Matulaičio ir Prano Būčio draugystė

Ses. Ona Mikailaitė

Pabaiga. Pradžia 2012 m. spalio 20 d., „Kultūroje“

J. Matulaičiui dar tebesant Vilniuje, Pr. Būčys buvo paskirtas vienuolijos generaliniu vikaru, nes nebuvo galima iš Vilniaus Lietuvos marijonų reikalų kaip reikiant tvarkyti. Būdamas artimas vyr. vadovo padėjėjas, Pr. Būčys ne vien iš draugystės, bet ir iš pareigos turėjo būti šalia jo. Vėliau jis atvyko į Romą, ir juodu su J. Matulaičiu pasitarė įvairiais klausimais. Pr. Būčys tą susitikimą taip prisimena: „Tuokart, man besant Romoje, teko su Matulevičium aptarti ir keletą kitų klausimų. Tarp kitko, jis labai ragino Lietuvos vyriausybę skubintis sudaryti konkordatą. Ši tą aš jam papasakojau apie Lietuvos padėtį, tarp kitko, apie valdančios partijos nuotakas. Grįžęs į Kauną, Matulevičiaus patarimus aš atpasakojau tuomet buvusiai Lietuvos vyriausybei“. (Atsiminimai, II t., p. 131).

Tikėdamasis gauti namus marijonams, vysk. J. Matulaitis pasiliko Romoje, manydamas ten apsigyventi, tačiau netrukus jo planai buvo apversti aukštyn kojom. Popiežius Pijus XI jį pakėlė į arkivyskopus ir paskyrė apaštališkuoju vizitatoriumi Lietuvai. Apie savo grįžimą į Lietuvą jis taip pranešė kun. Pr. Būčiui:

*Mielasai Praniuk,
Diecezių sienų sutvarkymo ir padalijimo reikalu siunčia mane Šv. Tėvas Lietuvon. Gal iš Rymo nuvažiuosiu jau 9 šio mėnesio, o vėliausia 10. Sustosiu pas jus vienuolyne.*

Prašau žiūrėti, kad nebūtų jokių nereikalingų manifestacijų ir triukšmų.

*Bučiuoju – iki pasimatymo,
Jurgis*

Arkivyskupas J. Matulaitis traukiniu atvyko į Marijampolę, kur, nepaisant jo nurodymų, buvo iškilmingai sutiktas. Paskui jis nuvyko į Kauną, kur apsigyveno marijonų vienuolyne, Laisvės alėjoje, Nr. 61. Po ilgo nesimatymo juodu su Pr. Būčiu vėl buvo drauge. Šie paskutiniai J. Matulaičio gyvenimo metai, kupini svarbių reikalų ir kelionių, buvo praleisti artimai bendraujant ir bendradarbiaujant su savo ilgamečiu draugu. Pr. Būčys savo „Atsiminimuose“ pasakoja, kad jis iš tikrųjų mažai teprišidėjo prie tuometinių ark. J. Matulaičio darbų, nors jo buvimas šalia ir galimybė nuolat pasitarti ir pasidalyti mintimis J. Matulaičiui, be abejo, daug reiškė. Jis rašo: „Matulevičiui tapus apaštališkuoju vizitatorium Lietuvos, gyvenau viename name su juo ir atlikinėdavau kai kuriuos jo pavedamus mažmožius. Negalėjau pasiimti didžiųjų dalykų, nes turėjau labai svarbių pareigų universitete, ir nemažai laiko tekdamo atidėti Katalikų Veikimo Centro sekretariate. Taigi mano dalis Lietuvos bažnytinės provincijos sukūrimo tepastebima tik tų, kurie ištiria dalyką su visomis mažomis smulkmenomis“ (Atsiminimai, II t., p. 190).

Ark. J. Matulaitis tuojau pat ėmė rengti Lietuvos bažnytinės provincijos sukūrimo projektą. Tam reikėjo gauti ir Lietuvos vyriausybės pritarimą, ir Romos patvirtinimą. Nuotakos Lietuvoje buvo itin nepalankios, tik J. Matulaičio taktas, ramumas ir pastangos išaiškinti šio projekto svarbą palengva įveikė priešiškus. Išvykęs į Romą pristatyti jau užbaigtą projektą popiežiui, iš ten dažnai rašė kun. Pr. Būčiui. Iš Romos J. Matulaičio jam rašytų laiškų 1925–1926 m. yra likę 17. Taigi matyti, kaip labai Matulaitis vertino Būčio draugystę. Šiame laiške ypač ryškūs J. Matulaičio išgyvenimai, savijauta ir jo viltys: „Reikalai eina ne per geriausią, bet ir ne per blogiausią. Turėjau labai daug darbo, sunkaus ir be galo alsinančio, beveik liuso laiko nebelikdavo. Širdis ir mano nervai, jaučiu, kad dar labiau pavargę, negu kad yra buvę Lietuvoje. Visa mano paguoda maldoje buvo.“

Į Kauną ark. J. Matulaitis grįžo tik balandžio 22 d. Kaip jis ir numatė, gauti Lietuvos vyriausybės pritarimą bažnytinei provincijai įkurti nebuvo lengva ir paprasta, bet jis buvo gautas. Nuo

gegužės 1 d. prasidėjo naujų vyskupų konsekracijos. Pats J. Matulaitis konsekravo Mečislovą Reinį ir Juozapą Kuklą. Iškilmės vyko Kauno katedroje 1926 m. gegužės 16 dieną.

Visa tai atlikęs, ark. J. Matulaitis skubiai išsiruošė į Ameriką dalyvauti Eucharistiniame kongrese Čikagoje. Kartu pasiėmė ir kun. Pr. Būčį, kuris tą kelionę smulkiai aprašė „Šaltinyje“ (1926, 22 ir 23). Pr. Būčio aprašymas labai dalykiškas, konkretus. Jis sumini daugelį ark. J. Matulaitį sutikusių žmonių, aprašo visas aplinkybes ir nuotakas. Pasibaigus kongreso iškilmėms, ark. J. Matulaitis lankė lietuviškas parapijas Amerikoje (buvo gavęs 91 kvietimą). Visur sustojo, pasakė vieną ar du pamokslus, daug kam suteikė sutvirtinimo sakramentą, visur jį sutikdavo minios žmonių. Vaizdingą visos kelionės apžvalgą jis užbaigia labai jautriais žodžiais, kur galima pajusti, kaip jis pats gerbė ir mylėjo ark. J. Matulaitį.

Niekuomet nelinkęs viešai rodyti savo jausmų, Pr. Būčys čia kalba su tikru įkvėpimu. Tą atmintiną 1926 m. vasarą, kai jis drauge su ark. J. Matulaičiu pačiais karščiausiais birželio ir liepos mėnesiais bendravo su Amerikos lietuviais, jis nejučiomis lygina su vargingomis, bet dvasiškai vaisingomis apaštalo Pauliaus kelionėmis.

Paprastai vasarą Amerikoje sunku sutraukti didesnes minias, nes karščiai išvaro visus į laukus, miškus ir pajūrius. Šiemet ypatingai karšta vasara Amerikoje, kokios ir seniai nebeatmena. Bet arkivyskupo pasitikti visur susirenka didžiausios minios. Bažnyčios perpildytos, sutinkamas didži-

ausiu entuziazmu ir gražiausiomis iškilmėmis, palydimas ašaromis. Amerikos lietuviai, nematę lietuvių vyskupo per tiek metų, negali atsigėrėti. Be to, arkivyskupo Jurgio asmenyje suseina ir brangioji Vilniaus atmintis, ir spinduliai Apaštalo Sosto, kurio Vizitatorius Lietuvai jis yra.

Vėliau 1933 m. monografijai rašytame straipsnyje Pr. Būčys pridėda ir tai, kaip jis vertina tuos daugiau kaip 200 J. Matulaičio sakytų pamokslų Amerikoje. „Didelėje jo pamokslų daugybėje, kuriuos man teko girdėti, skambėdavo styga, kviečianti klausytojus į šventumą. Aš manydavau, kad to per daug, nes mums pirma reikia pasiekti daug žemesnius dorovingumo laipsnius. Man labiausiai nepatikdavo, kad a. a. arkivyskupas į šventumą ragindavo ištaigose paskendusius amerikiečius. Dabar aš suprantu, kad jis kalbėdamas kitiems, kalbėdavo drauge ir sau. Jam, iš tiesų, jau artimas buvo šventumo laipsnis ir buvo reikalas į jį žengti“ (AJM, p. 24).

Savo ilgo amžiaus pabaigoje vysk. Pr. Būčys prisimena, kaip jam teko būti šalia J. Matulaičio, ir tas „buvimas kartu“ jam dabar teikia daug paguodos: „Toje pačioje Marijampolės gimnazijoje mokėmės, tuo pačiu laiku pradėjome eiti aukštuosius mokslus ir tą pačią dieną toje pačioje Petrapilio dvasinėje akademijoje juos drauge baigėme. Vieną dieną ir tą pačią valandą ofidialiai abu įstojome į marijonų vienuoliją“... Prisiminęs ir tai, kaip 1927 m. sausio 26 d., ketvirtadienį, Kauno Hagentorno klinikoje jau prie mirties esančiam J. Matulaičiui atnešė Šv. Sakramentą ir jo prašomas davė paskutinį patepimą, vysk. Pr. Būčys 1951 m. balandžio 15 d., nujausdamas artėjančią savo paties mirtį, rašo paskutinį savo draugo gyvenimo ir darbo įvertinimą: „Dvidešimtojo amžiaus tikybiniame Lietuvos gyvenime ne tiek raštais, kiek veiklos nepaprastumu, naudingumu iškilo arkivyskupas Jurgis Matulevičius. Kažin, ar jam neteks XX amžiuje garbingiausioji vieta, kaip teko Valančiui pereitame šimtmetyje.“

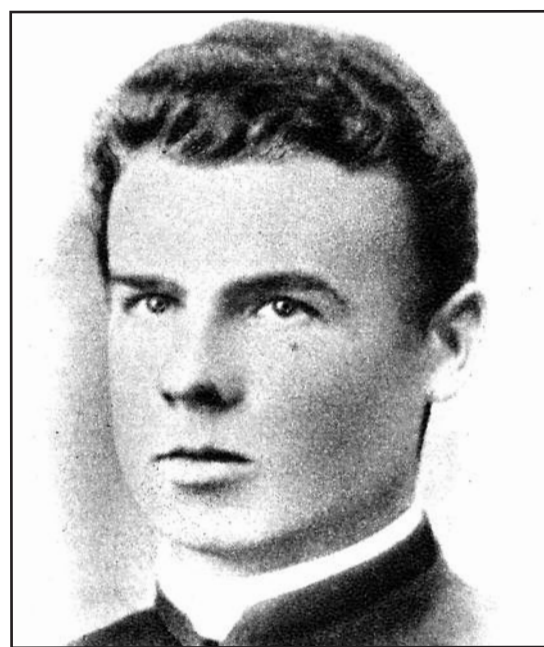
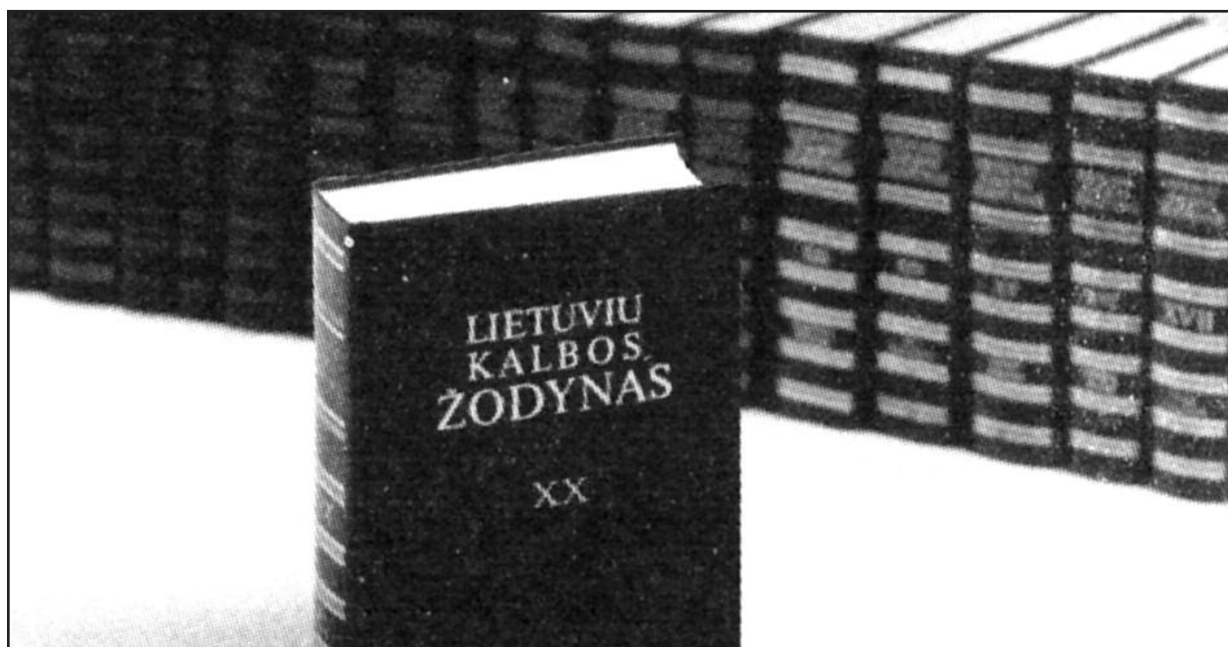
Šaltiniai:

Vysk. Pr. Būčio Atsiminimai, I ir II t., Chicago, 1966.

Arkivyskupas Jurgis Matulevičius (redagavo vysk. P. Būčys); Marijampolė, 1933.

J. Matulaičio laiškai P. Būčiui, nespausdintas mašinraštis iš Marijonų archyvo Romoje (Archivum Generale Congregationis CC, RR, Marianorum).

J. Matulaičio laiškai P. Būčiui, ištraukos išspausdintos Ark. Matulaitis–Matulevičius: Užrašai, Londonas, 1953.

Maironio eilės didžiajame „Lietuvių kalbos žodyne“

Antanas Balašaitis

Baigiasi gausiais renginiais paminimi jubiliejiniai Maironio metai. Spalio mėnesį sukako 150 metų nuo poeto gimimo. Jonas Mačiulis – Maironis gimė 1862 m. spalio 21 d. Pasandravyje, Betygalos valsčiuje (dab. Raseinių raj.). Jo tėvai Aleksandras Mačiulis ir Ona Kurmauskaitė – Mačiulienė užaugino keturis vaikus: vyriausiąją dukterį Prancišką, sūnų Joną ir jaunesniąsias – Marcelę ir Kotryną.

Pirmasis poeto, tuometinio Kau-no kunigų seminarijos klieriko eilė-raštis „Lietuvos vargai“ buvo išspaus-dintas 1885 m. „Aušroje“ Zvalionio slapyvardžiu. O 1891 m. kovo mėn., jau būdamas Peterburgo dvasinės akademijos studentas, katalikiškame laikraštyje „Žemaičių ir Lietuvos ap-žvalga“ paskelbė eilėrašį „Daina apie senovę“. Jam pasirinko slapyvardį Maironis. Tais pačiais metais birželio 24 d. vyskupas Antanas Baranauskas pradedantįjį poetą išventino kunigu. Po ketverių metų autoriaus lėšomis 1895 m. Tilžėje Maironio slapyvardžiu išleista pirma poeto eilėraščių knyga „Pavasario balsai“, pelniusi jam Tautos atgimimo dainiaus, laisvės šauklio šlovę.

Poetas populiarus buvo prieškarinėje ne-priklausomoje Lietuvoje: jo eilėraščių buvo moko-ma nuo pradinės mokyklos. Ant sąsiuvinių viršelių būdavo Lietuvos kunigaikščių ir rašytojų atvaizdai. Tarp jaunystės relikvijų tebeturiu sąsiuvinį su Maironio portretu. Prisimenu, kaip baigusiems antrąjį skyrių mokytojas atostogoms uždavė iš-mokti Maironio eilėraščių. Jo sklandžius posmus greit išmokau, o jų gili prasmė buvo įsisąmoninta tik subrendus. Dar ir dabar atsimenu kreipinius, nulėmusius gyvenimo kelią:

*Mylėk, lietuvi, tą brangią žemę,
Kame nuo amžių tėvai gyveno.
Čia tavo kūnas sau maistą semia,
Čia grynai dvasiai tiek sveiko peno!*

*Mylėk jos kalbą, senovės būdą,
Jos girių kvapą, žaliąsias pievas;
Į jos dirvonus pasėjęs grūdą,
Žinai, jog vaisių palaimins Dievas.*

*Mylėk prabočių kapus garbingus,
Kur amžiais ilsis tėvynės sūnūs.
Minėk tuos amžius vardais garsingus,
Kurie išugdė tautos galiūnus!*

1949 m. baigęs Eržvilko gimnaziją, studijuoti pasirinkau lietuvių kalbą. Po aspirantūros Lietuvių kalbos ir literatūros institute buvau paliktas dirbti prie didžiojo „Lietuvių kalbos žodyno“. Dirbta dvidešimt penkerius metus prie aštuonių iš dvidešimties jo tomų (7 – 14).

Žodžių reikšmėms ir vartojimui parodyti „Lietuvių kalbos žodyne“ (1941–2002) greta šneka-mosios kalbos pateikiama sakinių ir iš literatūros

kūrinių: ne vien iš prozos, bet ir iš poezijos. Tarp po-etų eilių jame randame ir Maironio žodžių. Ju-biliejinių metų proga pažvelkime, kuo lietuviškų žodžių vartoseną yra papildęs tautos atgimimo dai-nius.

Didžiojo žodyno rašytojai dažnokai pasitelkė poeto eiles tiek tiesioginėms, tiek perkeltinėms žo-džių reikšmėms iliustruoti. Pavarčius dar 1956 m. išleistus Maironio „Rinktinius raštus“, kur buvo įdėti „Pavasario balsai“, poema „Jaunoji Lietuva“ ir drama „Nelaimingos Dangutės vestuvės“ ir pa-mėginus paieškoti poeto sakinių žody-ne, pavyko surasti gerokai daugiau kaip šimtą. Pirmiausia pažiūrėkime, kaip iš Maironio kūrinių papildyta žodžių kon-krečių reikšmių vartojimo iliustracija (toliau cituojamuose pavyzdžiuose pa-ryškintas straipsnio antraštinis žodis).

Maironio eilėraščių sakiniai įdėti žodžių *bočiai*, *didvyriai*, *senovė*, *tėvynė* straipsniuose: *Ne taip mūsų bočiai did-vyriai kariavo; Verkia Lietuva didvyrių, jų neprikelia tėvynė*; *Kur ta senovė, brangi atminimais?*; *Kur bėga Šešupė, kur Nemunas teka, tai mūsų tėvynė gra-ži Lietuva; Graži tu mano, brangi tėvy-ne, šalis, kur miega kapuos didvyriai.*

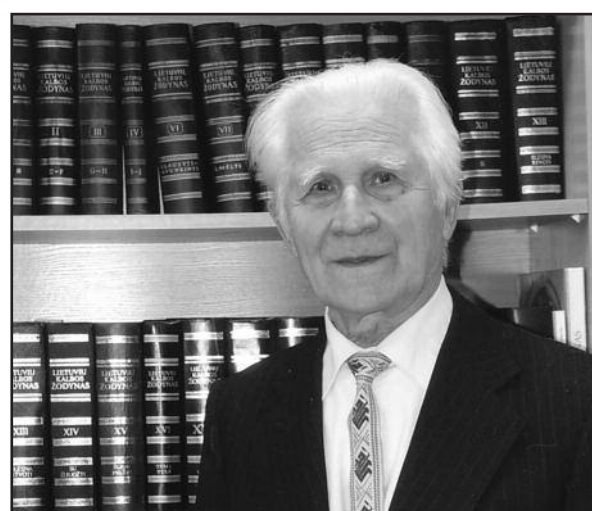
Maironio posmuose senovė dažnai siejama su galybe, didžių valdovų kovomis su priešais: *Tu Vytauto didžio galybė matei, kad jojo tarp savo pulkų; Čia Vytautas didis garsiai viešpatavo, ties Žalgiriu priešus nuveikęs piktus; Vedė Vytautas ten didžiavųjų pulkus ir priešų sulaužė puikybę.*

Žodžio *laisvė* antroji reikšmė „nepriklausomybė“ iliustruota Maironio sakiniu: *Čia bočiai už laisvę tiek amžių kariavo.* Ši iliustracija tikrai ste-bina, nes cituojama iš VII tomo, išleisto 1966 m., tai-gi tekstas rašytas dar anksčiau.

Žodis *lietuvis* Maironio sakiniiais neiliustruojamas, bet prie būdvardžio *lietuviškas* įdėtas mums brangus sakinyje apie kalbą: *Čia broliai artojai lietuviškai šneka, čia skamba po kaimus Birutės daina.* Beje, šis sakinyje žodyne pasitelktas dar ke-liems žodžiams iliustruoti: *daina*, *šnekėti*, *broliai* (sakinyje sutrumpintas: *Čia broliai artojai lietuviškai šneka*, juo atskleidžiama 4-oji brolio reikšmė – „tos pačios aplinkos, bendrų interesų žmogus“). Žodžio *šnekėti* 1-osios reikšmės „naudotis kalba reiškiant mintis, bendraujant su kitais, kalbėti“ iliustracijoje Maironio sakinyje yra pirmas.

Maironio žodžiais žodyne prabylama apie slap-čiausius, subtiliausius jausmus: *Oi dabokite širdį, sesytė, kai nešiose žalius vainikus; Ko nuliūdai? Ko ant krūtinės ašara krinta graudi?*; *Bet jam tos ne-gaila jaunystės giedros, kad skausmo širdis nesu-prato.*

Poeto eilutės papildė žodyno straipsnius, at-spindinčius mūsų tautos supratimą apie gyvybę, gyvenimą ir mirtį, jaunystę ir senatvę, ilgesį, nuo-latinę pasaulio kaitą: *Kas neša gyvatą, mirties tas nebijo* (šiuo sakiniu iliustruojama 1-oji reto žodžio *gyvata* reikšmė „gyvybė, buvimas“); *Jam, rodės, dar vakar jaunystė žydėjo; šiandieną pražilo plau-kai nuo šalnų; Išnyksiu kaip dūmas neblaškomas vėjo ir niekas manęs neminės; Juk dienos ir jėgos, kaip upės vilnis, vis bėga ir bėgt nesustos; Kaip*

Dr. Antanas Balašaitis prie „Didžiojo lietuvių kalbos žodyno“

bangos ant marių, kaip mintys žmogaus, taip mai-nos pasaulio darbai!

Maironio sakiniai žodyne kalba apie visuotines vertybes – darbą, protą, tiesą: *Į darbą, broliai, vyrs į vyry, šarvuoti mokslu atkakliu; Išgirsk bent kartą sveiką protą, jo patarimo paklausyk!; Anksčiau ar vėliau susimąstę ainiai pagerbt neapleis mūsų vardo už tai, kad mylėti mylėjom kilniai, už tiesą kariavom be kardo.* Poeto žodžiais prabylama apie amžiną ne-rimą ir vertybių ieškojimą: *Nieks nuraminti tavęs negali, nei išmatuot širdies gilumo; Nenurimstanti ieško dvasia, kas dora, kilnu; O tie norai širdies be-galiniai.*

Maironis apdainuoja gamtos grožį ir didybę – poeto sakiniiais iliustruojami žodžiai *giria*, *miškas*, *upelis*, *vilnis*: *Girios tamsios, jūs galingos, kur iš-nykote plačiausias; Miškas užia, verkia, gaudžia: vėjas žalių medį laužo; Banguoja ir mainos tarp kal-nų žalių upelis nuo margo dangaus; Išsisupus plačiai vakarų vilnimis, man krūtinę užliek savo šalta banga.*

Rašydamai apie tėvynės vaizdus, žodynininkai paminėjo poeto žemčiūgus, kitaip tariant, nasturtas: *Kur rausta žemčiūgai, kur rūtos žaliuoja ir mūsų sesučių dabina kasas; ir žvangučius: Ar giedros išaušta pavasario dienos, ar krinta po dalgiu žvan-gučiai lankos, ar dreba nuo šalčio apleistos rugie-nos, – mums savo tėvynė graži visados.*

Didįjį žodyną puošia Maironio sakiniai apie dangų ir savitas jo šviesulių įvardijimas: *Užmigo žemė, tik dangaus negėsta akys sidabrinės; Aušra saulėtekio nušvis ir užsimerks nakties šviesybės* (šviesybė 5. „dangaus šviesulys“); *Žvaigžde, melsvų padangių žibute sidabrine! Tarp marių rodai kelią kaip angelas šviesybių* (žibutė 7. „šviesa, šviesulys“). Prisimintos žinomos eilutės apie prašvitusią pava-sario saulę ir vasaros nakties vilion s: *Pavasario saulė prašvito meiliai ir juokiasi, širdį vilioja; Ra-mios malonios vasaros naktys; Vasaros naktys ramios, malonios, atilsiu liūdną širdį viliojat!*

Istorijos vyksmą atskleidžia poeto posmai: *Nebeužtvenksi upės bėgimo, norint sau eitų ji pamažu; Aušra naujos gadynės teka, nušvis ir saulės spinduliai.*

Pabaiga kitame numeryje

Karališkoje Krokuvoje gausu ir lietuviškų ženklų

Algis Vaškevičius

Krokuva – vienas gražiausių Lenkijos miestų, buvusi šios šalies sostinė 1038–1596 metais, Lietuvos ir Lenkijos karalių vieta. Įskaitant priemiesčius, čia gyvena apie 1,5 milijono žmonių ir kasmet apsilanko apie 14 milijonų turistų. Žmonės čia traukia turtinga istorija, išpūdingas senamiestis, Vavelio karalių rūmai, centrinė Turgaus aikštė, kelios dešimtys bažnyčių bei dar daugiau muziejų. 1978 metais Krokuvos senamiestis buvo įrašytas į pasaulio paveldo sąrašą UNESCO, tuo pripažįstant išskirtinę jo reikšmę.

Kiekvienas Krokuvoje atranda ką nors artimo sau. Daugelis čia apsilankiusių pirmiausia skuba į buvusius karalių rūmus Vavelyje, ir tai suprantama – čia Jogailaičių sostinė, čia palaidoti Lietuvos ir Lenkijos karaliai, kiti labai svarbūs Lenkijai žmonės. Lietuviškų ženklų Vavelyje gausu – čia 1386 metais Jogaila buvo karūnuotas Lenkijos karaliumi, čia esančioje katedroje jis ir palaidotas. Vavelyje Barbora Radvilaitė ištėkėjo už Žygimanto Augusto, kuris buvo paskutinis Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę ir Lenkiją valdęs Gedimino palikuonis.

Karališkame Vavelyje palaidotas ir Kazimieras Jogailaitis, taip pat Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis (1576–1586), Vilniaus universitetą 1579 metais įkūręs Steponas Batoras. Čia ilsisi ir lenkų kalba rašęs, bet Lietuvą savo tėvyne vadinęs poetas Adomas Mickevičius, taip pat 1794 metų sukilimo vadas Tadas Kosciuszka – Amerikos nepriklausomybės karo didvyris, generolas, kurio biustas yra Jungtinių Amerikos Valstijų senate, o paminklai – daugelyje Amerikos miestų: Čikagoje, Milvokyje, Bostone, Detroite, Vašingtone ir kitur.

Čia, Vavelyje, palaidotas ir Lenkijos maršalas Juzefas Pilsudskis, gimęs Švenčionių rajone, kurio širdis palaidota Vilniuje, Rasų kapinėse. Šalia jo kriptos esančiame prieškambarėje neseniai, 2010 metais atsirado naujas kapas – čia palaidoti tų metų balandį aviakatastrofoje prie Smolensko žuvęs prezidentas Lechas Kačynskis su žmona. Prie jų kapo nevysta gėlės, čia nuolat rikiuojasi žmonės, dega žvakės. Šiuos kapus galima lankyti nemokamai, o už karalių ir kunigaikščių panteono apžiūrėjimą tenka pakloti apie 14 litų (maždaug 5 dolerius).

Legenda pasakoja, kad Vavelio uoloje gyveno slibinas, kurį nugalėjo riteris Krakas. Jo vardu ir buvęs pavadintas miestas. Istoriniuose šaltiniuose jis minimas jau X amžiuje, o prieš 755 metus, 1257–aisiais jam suteiktos Magdeburgo miesto teisės. Krokuvos vyskupija įkurta ir mūrinė katedra pastatyta 1000–aisiais metais.

Lietuviškų pėdsakų gausu ne tik Vavelyje – miesto centre stovi išpūdingas paminklas, skirtas Žalgirio mūšiui – jis vaizduoja Vytautą su kardu bei jo karius. Netoli nuo centrinės aikštės esančioje šv. Petro ir Povilo bažnyčioje palaidotas Petras Skarga, kurio 400 metų mirties sukaktis

Vavelio katedra.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

Čia palaidotas Kazimieras Jogailaitis

iškilmingai paminėta visai neseniai, rugsėjo 27-ąją. Šią bažnyčią jis pastatė, priešais bažnyčią ant aukšto postamento yra jam skirtas paminklas, o Lietuvai šis kunigas jėzuitas svarbus tuo, kad buvo pirmuoju Vilniaus universiteto rektoriumi, šias pareigas ėjo nuo 1579 iki 1589 metų. Tai liudijanti lenta yra ant Vilniaus šv. Jonų bažnyčios sienos.

Daugiausia turistų dėmesio sulaukia centrinė Turgaus – viena didžiausių Europoje taisyklingo kvadrato formos aikštė. Ją puošia jau minėto A. Mickevičiaus paminklas, kuris čia buvo pastatytas 1898 metais, minint didžiojo lenkų poeto 100-ąsias gimimo metines. Antrojo pasaulinio karo metais paminklas buvo sugriautas, ir lenkai jį atstatė 1955–aisiais, kai sukako 100 metų nuo poeto mirties. Prie šio paminklo visada gausu žmonių, daugelis čia fotografuojasi, skiria pasimatymus ar ant jo laiptų tiesiog ilsisi nuo išpūdžių gausos.

Teigiama, kad vos ne kiekvienas šioje aikštėje ir aplink ją esantis namas yra istorijos arba architektūros paminklas. Tai ir išpūdingas Marijos soboras, ir pačiame aikštės centre esantis pastatas, vadinamas Sukienicy – tai jau nuo XIII amžiaus veikęs turgaus paviljonas, išlaikęs savo paskirtį iki mūsų dienų. Čia galima išigyti įvairių suvenyrų ir malonių smulkmenų su Krokuvos herbui.

Čia, centrinėje Krokuvos Turgaus aikštėje, 2005 metais buvo pradėti archeologiniai kasinėjimai, siekiant išsiaiškinti miesto praeitį. Planuota, kad tie tyrinėjimai vyks apie 6 mėnesius, bet vos juos pradėję archeologai surado tiek įdomių praeities ženklų, kad viskas užsitęsė penkerius metus, ir tik 2010 metais duris atvėrė itin modernus ir tiesiog pribloškiantis muziejus „Kro-

Nukelta į 8 psl.

P. Skargos kapas ir paminklas priešais jo pastatytą bažnyčią.

Požemiuose po centrine aikšte – modernus muziejus

Pristatome dar vieną Metų penketuko knygą iš suaugusiųjų kategorijos. Šis kūrinys, paties autoriaus įvardytas kaip „apsakymų vainikas“, savo neįprasta struktūra ir pasakojimo būdu pelnė ne vieno literatūros kritiko susižavėjimą. Skaitytojai ir paprasti knygų recenzentai apie kūrinį atsiliepia kiek santūriau – visgi neginčytina „Lalagės“ savybė yra ta, kad ją pakankamai nuobodu skaityti ir beskaitant ne vieną sykį dingteli mintis, kad smagiau būtų sode nugenėti rožių ūglius. Bet kadangi tai yra neabejotina literatūrinio sezono naujiena ir netgi naujovė – tiesiog negalime jos nepateikti ir „Draugo“ skaitytojams.

Nesėkmingai ieškojęs rūsyje servizo, – nors neįstengė jo suvokti kaip daikto, vis tiek slapčia vylėsis, jog tai kas nors daugiau negu vien abstrakti sąvoka, ir kurią nors akimirką servizo daiktiškumas išsprogs tamsoje kaip pumpurą, kurį galės paliesti pirštais, – jis bemaž palūžęs. Jau nebūtų galėjęs patvirtinti, jei kas paklaustų, kad išties ieško servizo, ar apskritai ko nors ieško – galbūt drybso lovoj ramiai sunėręs rankas, kaip visad pavargęs būti aprašomas, o servizo nėra, jo niekad ir nebuvo, tik bjaurios akyse plūduriuojančios dėmės ir įtampa tarsi tarp popieriaus lapų, kai šie be paliovos marginami arba jais bėgama akimis, nežinia ko, galbūt nesamo, ieškant (...)

(...) Tramdydamas virpulį, – jam rodėsi, kad baimingas virpulis paliudytų jį ištroškus ko nors nepadoraus, – jautėsis kartu atsikratęs skrupulų, nebematęs tarne nieko, dėl ko vertėtų jį išsaugoti, taigi gal jį ir nu-dursias, jei tik kas nors jo delne rasis deramai aštru ir kieta, nors suvokė, jog tarnė nei tuo labiau nesamas „servizas“, pasikėsinus į tarną, netaps labiau jo, mat skaitytojui viliojant tarnę, o gal jau ir ištryškus, judviejų su tarnu kruvina drama atrodytų vykstanti tarsi šalia siužeto, nieko nekeičianti ir nieko nenaudinga, nebent skaitytojo pasitenkinimas išivaizduojant tarną sunkiai dunkstelintį ant grindų būtų dar sustiprintas, ir jis galėtų netgi būti jam, veikėjui, šiek tiek dėkingas už kraujo įvaizdį, pakištą tinkamoje vietoje ir reikiamu metu. Tai jį skaudinę ir piktinę. Įtūžis, kuris jį persmelkė supratęs skaitytoją tikriausiai nė nepagalvosiant, kaip sunkiai sekėsi kurtis tekste ir kaip jį, veikėją, nuvylė, pasigviešęs, kas buvo pakišta tarnės godumui, staiga aptemdęs protą, štai kodėl tasyk, kai tarnas tamsoje viltingai sustingo kažkur ties skudurais, negalėdamas patikėti, kad nebuvo laukiamas, jam, veikėjui, mirksni tvykstelėję, – gal dar nebūtų vėlu palikti tarną čia vieną nusivilti, o pačiam bėgti, aptikti skaitytoją, kaip inkstą taukuose besivartantį jo lovoj, bet gal ir šiaip kur nors pasislėpti, išnykti, nebūti, nepatikėjus, jog kas sekundę jaučia vis didesnę būtinybę sutramdyti save, užgniaužti nepasitikėjimą, kurį kelia gašlus išibrovėlio švokštavimas, ir laukti.

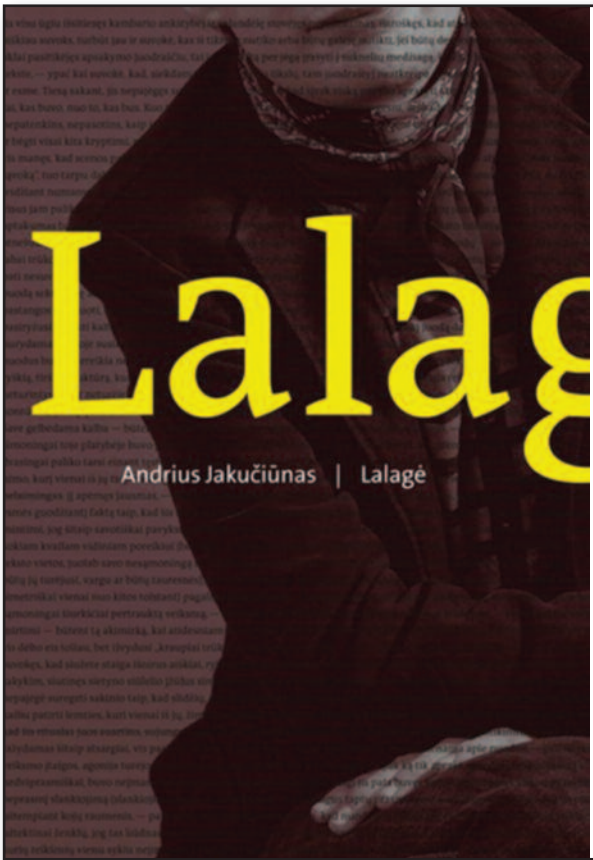
– Lalage, – staiga pasigirdė tamsoje, arba pato tamsa išgavusi tą garsą, suvibruodama tarsi balso stygos. Jam nutvilkę paširdžius, nes į tarnę buvo kreiptasi vardu, kursį niekam neturėjo būti žinomas, – jį, įskaitytą eilėraštyj, tevartojęs jis vienas, ir tik mintyse, – bet dar labiau jį išgąsdino to balso skambesys ir tembras, jo niekuomet anksčiau nebuvo girdėjęs, vadinas, tai tikrai buvusi ne tamsa, kurios balsą, jei mįslingu būdu būtų kada prabilusi, būtų atpažinęs, kadangi jam nebūtų pavykę jo tiksliai suprasti, ir tikrai ne tarnas, nors tik jo vieno apsakymo siužete buvo šitaip bjauriai, nevalyvai dvokiama. Visu kūnu jautęs – kažkas šioje teksto vietoje sąmoningai iškraipoma, sujungiama, pritempiama, gal kad jis pamanytų, jog šičia riekėtų smarkiau susijaudinti, – tarsi ligi šiol būtų atrodęs pernelyg abejingas, – o gal ir peršant jam mintį, jog dar ne vėlu labai išsigandus sugniaužti delne žvakigalį taip stipriai, kad nė pačiam nekiltų

ANDRIUS JAKUČIŪNAS

LALAGĖ

Ištrauka iš romano

SERVIZAS

minties, jog tai žvakigalis, ne peilis, ir, aman neskunkiai pasidavus pirštų jėgai, staiga suvokti, kad, nebūdamas pasiryžęs sužinoti, jog jam nepavyks, išspaudė iš vaško ne peilio peiliškumą, o tik šviesos metaforą, – nykią ir niūrią perkeltinę prasmę, – jai esant fone paaiškės, kad tamsoje šalia jo išties būta ne tarno, o skaitytojo, nežinia kaip įveikusio viršelių kietybę, gal ištryškusio tiesiai į turinį, bet turbūt praradusio viltį, kad jo, kaip deimanto, galėtų būti pasigviešta, nepasitenkinusio, nusivylusio neįmanomu; štai kodėl išsyk paaiškėję, kad ja,

veikėjui, turbūt neteks turėti jokio peilio, nes tas siužete, regis, jau panaudotas, įniršusiam skaitytojui kur nors šalia pasakojimo pasitikus tarną, kad pats galėtų ateiti į rūsį valandėlę anksčiau, pasirengęs jo dvokiančiais drabužiais, ir ant skudurų krūvos gauti tai, ko, tarnei neatėjus pas jį kaip deimantą, negavo jo, veikėjo, lovoje, – gal jau ničnėkiek nebetikis literatūra, bet vis dar manęs, kad neradęs tarnės ir rūsyj, – o juk ir neras, jį gal tik literatūrinė fikcija, – bus pasiryžęs tą peilį dar sykį panaudoti, suinaikindamas jo, veikėjo, akylumą, – akylumą, pernelyg mikliai sumojusį, jog pačiam skaitytojui, kad visai neapsikvailintų, tiesą sakant, nieko neliks, tik sudoroti jį, veikėją, ir kuo greičiau pargrįžus prie knygos, – šioji kur nors tebegulinti atversta, – lyg kaltės vejamam, bet iš tikrųjų vis dar baisiai geidžiančiam, dar ničnėkiek nepalengvėjus sėklidėse, pulti prie jos nuoširdžiai tikint, kad dabar jau tikrai iškapstys turinį vieną likusią tarnę ir kaip reikiant su ja pasismagins, šitaip smarkiai nusilakstęs, pulsi, kad aptiktų tos knygos turinį visiškai tuščią, plyną, nykų, jame nebus jokios sėklos ir, žinoma, jokios tarnės, – juk ji, kaip minėta, ir buvusi menama, šiame apsakyme nė nešmėžavusi, nebent ją pamažu pavyktų išauginti iš sąvokos „servizas“, – iš negalimo, neįmanomo, gal ir netaurus, – vienintelio, kurį galima spėti slypint tarp eilučių, gal ir pratarmėje, jei nebuvo pasivarginta tos sąvokos parašyti. Kad ir koks apkiautęs būdamas, skaitytojas negalėjo nenučiuoti, kaip stipriai teks nusivilti, patyrus, jog nė to, kas iš esmės galėtų būti, – juk jo, veikėjo, ieškota servizo, – tikriausiai nėra, nė nebuvo, tik voratinkliai tarp knygos puslapių ir kokios nors kitos, dar plonesnės ir lengvesnės gijos, – o juk, regis, tebuvo išbėgęs nužudyti ir grįžo, – tai tarp jų dabar ja, skaitytojui, teks ieškoti negalimo, neįmanomo, netaurus, užuot ramiai drybsojus lovoje su knyga ir ko nors geidus.

Jis jautęs, kad skaitytojas garsiai, gal kiek per garsiai kruta tamsoje, tarsi būtų nusprendęs dar šiek tiek prie jo priartėti, bet dal jau ieškodamas kelio atgal, visas sutrikęs, bėpalūžtantis, – bent jam atrodo, kad skaitytojas nė nebeketina, o ir nebenori jo, veikėjo, pasmeigti, tik viliasi, kad durys tebėra savo vietoje, ir jam, niekdariui, pavyks pro jas iš-eiti, nieko pikta daugiau nepadarius, nebent tyliai tarpduryj susikeikęs. Jis krūptelėjęs. Vienai pėdai nevalingai atsiplėšus nuo grindų, – neva jau eitų, pasiryžęs pats pasigauti skaitytoją ir jį kaip reikiant pamokyti, pasakyti ja, kad ko nors tikrai ieškoti literatūroje apskritai nebuvo geras sumanymas, – bet gal ir vos vos vėliau, kai jau buvo pagalvojęs, kad tą pėdą reikės nuleisti, o parodęs einas turbūt nebegalės sustoti, – kažkas iš skaitytojo išslydė ir, pasigirdus žvangesiui, kritę ant žemės – tarsi tai, kas nukrito ir kas sužvangėjo, nebūtų viena, taigi vertėtų anam skubriai bildant laiptais aukštyn – lyg ten suras ką daugiau negu nieko, – nuoširdžiai prisipažinti, jog visa, ką jautė esant negalima, neįmanoma, netauru, – o ir tai, kas siužete buvo, deja, tik menama, – šiek tiek tikrumo galėtų įgauti jam susikaupus ir pasilenkus savo delnais sušluoti tarytum šukiu.

Andrius Jakučiūnas. Lalagė: apsakymų vainikas. – Vilnius, Tyto alba, 2011

O. Koršunovo „Įstabioji ir graudžioji Romeo ir Džuljetos istorija“

Scenografė Jūratė Paulėkaitė, 2003 m. atsiimanti Aukšinių Scenos Kryžių už scenografiją O. Koršunovo spektakliui „Įstabioji ir graudžioji Romeo ir Džuljetos istorija“

Prisimenant Jūratę Paulėkaitę

Audronė Girdzijauskaitė

Prisimenant prieš metus mus palikusia vidurinėsios kartos scenografę Jūratę Paulėkaitę, man pirmiausia prieš akis iškyla jos keistas pusiaušypsny, galėjęs slėpti ir sykiu išreikšti daugybę vis kitokių nuotaikų ir būsenų – nusivylimą, lengvą ironiją, pagiežą, švelnumą, pritarimą. Per mažai ją pažinojau, kad galėčiau apie tai spręsti... Jos artimiau pažinti, rodos, ir nebuvo

pamačius spektaklį. Jos geriausi darbai, kaip jau minėta, dažniausiai griežtai funkcionalūs ir neatskiriami nuo sceninio veiksmo. Kas liktų, jei iš „Roberto Zucco“ atimtume tą metalu žvilgantį „treką“, užimantį kone visą sceną ir primenantį du didžiulius skerdyklos peilius, žiūrinčius vienas į kitą ir laukiančius eilinės aukos? Iš „Hedos Gabler“ – tą metalinę konstrukciją, Hedos vaidybos ir gyvenimo „aikštelę“? Iš „Malyšo“ – sniego sieną su įspaustom pėdom? Iš „Romeo ir Džuljetos istorijos“ – kepyklą su visais kubilais ir tešlom? Iš „Meistro ir Margaritos“ – apskritą stalą, tarsi su-

(Valstybiniame akademiniam teatre), Henriko Ibseno „Heda Gabler“ (Kauno valstybiniame akademiniam teatre), Bernard-Marie Kolteso „Roberto Zucco“ (Lietuvos valstybiniame akademiniam teatre), „Meistras ir Margarita“ pagal Michailą Bulgakovą (Oskaro Koršunovo teatras), Giuseppe Verdi „Rigoletas“ (Lietuvos nacionalinis operos ir baleto teatras). Gal daugiausia dirbo su Koršunovu, kurio spektaklių atšiauri drąsa tikriausiai jai buvo labai artima. Kartais, gal ir dėl režisierių kaltės, jos scenovaizdžių visuma išsitrina iš atminties. Net daugybę ginčų sukėlusiam Koršunovo „Hamlete“ gali įsidėmėti (scenoje tamsu, daug garso, šviesų, riksmo agresijos) tik kelis scenovaizdžio fragmentus – grimo kambario veidrodžius ir tą šurpią gėlėmis išpuoštą duobę, į kurią, išdavusi Hamletą, krenta Ofelija lyg į savo kapo duobę...

Mokėjusi puikiai tvarkyti didelę scenos erdvę, ji valdė ir mažas erdves, kartais sutelkdama mūsų dėmesį į kitus dalykus; pavyzdžiui, kartais įsijausdavo į grimo kaukės poveikio galimybes (Antano Kučinsko ir Birutės Mar „Grimo opera“), kartais – į kūno plastikos dalykus, į aktoriaus figūros metamorfozes (pati režisavo Daivos Čepkauskaitės „Pupas“). Ji mokėjo ir galėjo labai daug ką.

Ne visus jos spektaklius turėjom galimybę matyti. Keletas reikšmingų pastatyta užsienio – Maskvos, Peterburgo, Oslo, Turino, Paryžiaus – scenose. Daugiausia su Oskaru Koršunovu. Skaitėm ir girdėjom, kad ir svetur bendradarbiavimas buvo vaisingas.

Kartą mano prašymu su visa medžiaga Jūratė buvo atėjusi pas mane. Norėjau vartyti, žiūrėti, įsigilinti ir parašyti. Bet kai peržiūrėjau didžiulius, kruopščiai parengtus aplankus, kuriuose daugiausia buvo brėžiniai, projektai, kaip kad dabar priimta vadinti, supratau, kad įmanomas bus tik išsamus mudviejų pokalbis apie jos kūrybą. Jos scenovaizdžių atskirai tiesiog nėra. Ir viena aš jos mįslių neįminsiau. Netrukus jai tų aplankų prireikė, ir ji išsinešė. O paskui ją pačią išsinešė lemtis, laikas, mums dar negirdėtas kvietimas... □

G. Varno „Heda Gabler“. Jūratė Onaitytė ir Dainius Svobonas

įmanoma. Buvo užsisklendusi ir sudėtinga asmenybė. Ji nesistengė, nors turbūt galėjo, būti graži, mėgo kažkaip keistai, tarsi nevalyvai, o kartais ir arogantiškai rengtis. Taip, arogancija, nenusipėjamumas, kažkoks tragiškas vidinis įskilimas, o kartais ir noras šokiruoti buvo sumišę jos charakteryje ir elgesyje. Užtat galėjo būt visokių keistų akcijų sumanytoja.

Tam tikru požiūriu Jūratė Paulėkaitė buvo grynakraujė moderni scenografė, savarankiška, bet kaskart prisitaikanti prie teatro poreikių ir režisieriaus reikalavimų. O kartu ir pamaitinanti jį savo idėjomis. Turbūt todėl, nors tai paradoksalu, ir gali pasakyti, jog ji neturėjo savo atpažįstamo braižo, kaip kad jį turėjo koks Dobužinskis, Ušinskas, Truikys ar Jacovskis. Kas tą braižą formuoja? Mokykla, tradicija, individualybė? Rašydamas apie teatro dailininką, visuomet ieškai, kuo jis skiriasi iš kitų, kas būdinga tik jam, kokiais būdais reiškia savo sumanymus. Ieškai jo individualaus braižo.

Jūratės scenovaizdžių išskirtinumas slypi jos santykiuose su teatru, jos mąstyme, gebėjime prisitaikyti prie teatro ir kurti funkcionalią scenografiją. Ji nekūrė scenovaizdžių eskizų įprastine prasme, niekur jų nerodė, ji jų netapė ir nepiešė, nors kolegos minėjo, kad buvo puiki piešėja. Ar liks kas nors, išskyrus fotografijas, muziejui, istorijai? Todėl rašyti apie jos kūrybą gali tik pasikliaudamas savo atmintimi, tuo, kas tau liko

plotą, juodųjų jėgų valdomą Žemės rutulį? O iš „Visuomenės priešo“ – baseiną?

Spektakliuose retai kada Jūratės darbą gali atskirti nuo režisieriaus sumanymo, jie suaugę ir šiandien jau niekas nesužinos, kas vykdavo judviejų kūrybos lauke. Jūratė per ketvirtį amžiaus teatre yra sukūrusi apie 50 spektaklių ir dirbusi su skirtingais režisieriais. Pirmieji jos spektakliai su Jonu Vaitkumi, Gyčiu Padegimu, Dalia Tamulevičiūte, Algiu Latėnu buvo paprastesni, sakykim, – labiau tradiciški. Kartais – gal tai nepriklausė nuo jos – ištirdavo, susiliedavo reginyje, leisdavo sau būti pamiršti. Bet jau ir tada buvo profesionalūs. Jos stilius keitėsi akyse – jai nebuvo sunkūs šuoliai nuo natūralizmo, per nuogą funkciją į groteskinę fantasmagoriją. Vėliau su Jonu Vaitkumi, Oskaru Koršunovu, su Gintaru Varnu ji išėjo į savo brandos kelią ir sukūrė tokius spektaklius kaip Ingmaro Bergmano „Persona“

O. Koršunovo „Hamletas“. Centre – Ofelija (aktorė Rasa Samuolytė)

Rainių žudynės ir 1941 m. sukilimas (VIII)

Audronė Viktorija Škiudaitė

Pabaiga. Pradžia 2012 m. rugsėjo 22 d. „Kultūroje“)

Luokės sukilėlių likimai

Ta pati autorė R. Žukienė rašo, kad „Prasidėjus karui iš Kauno kalėjimo su grupe buvo išvežtas Justinas Petkevičius. 1941 m. birželio 26 d. jis kartu su kitais kaliniais, jų tarpe Nepriklausomybės akto signataru, Lietuvos ministru pirmininku Kaziu Bizausku, buvo sušaudytas Polocko rajono Bigosovo geležinkelio stotyje. Viktoravičiai, A. Nemčauskis, K. Sudaris, J. Taraška buvo išvežti į Minsko kalėjimą, o iš jo išvaryti Červenės link. Bevarant per Minską K. Sudaris metėsi iš voros į kiemą (taip jis pats pasakojo mano tėvams) ir jam pasisėkė pabėgti. ...Jauni vyrai Viktoravičiai, pradėjus kalinius šaudyti, krito žemėn, vėliau išlindo iš lavonų krūvos ir pabėgo. Červenėje buvo sušaudytas Aleksandras Nemčauskis.

Artėjant 1944 m. frontui, kai kurie iš buvusių suimtųjų pasitraukė į Vakarus, vėliau emigravo į JAV ir Kanadą, tačiau dauguma liko Lietuvoje. K. Sudaris 1948 m. buvo ištremtas į Krasnojarsko kraštą ir 1955 m. ten mirė. Pranas Stasiulis buvo suimtas 1945 m., nuteistas kalėti 10 m. lageryje, 1952 m. Ozernoj lageryje mirė; K. Grušas iš Jucių 1945 m. buvo areštuotas ir nuteistas kalėti 10 metų. Taip pat buvo suimtas ir jo brolis Adolfas. Jis buvo partizanas ir kalėjo Komijos lageriuose. Juozas Kirlys buvo areštuotas 1945 m. ir nuteistas 10 metų kalėti, lageryje Čeliabinsko srityje mirė 1953 m., jo šeima buvo išvežta į Sibirą. K. Rumbutis buvo pasitraukęs į Vokietiją, bet 1945 m. pakliuvo į sovietų filtracijos lagerį. Iš jo išėjęs tapo partizanu ir 1946 m. žuvo. Jonas Vasiliauskas emigravo į JAV. Bielskis gyveno Kanadoje”.

Baudėjų liudijimai

O dabar pasinaudokime baudėjų – Domo Rociaus ir Petro Raslano – pasiaiškinimais. O aiškin-tis jie turėjo dėl to, kad vokiečiams Rainiuose radus išdarytus nužudytųjų lavonus, žinia apie tai pasiekė ir Amerikos komunistus. Antanas Bimba kreipėsi į kompartijos vadą Antaną Sniečką, kuris ir paprašė pasiaiškinti. Pasiaiškinimai rašyti 1942 m. Maskvoje. Cituojame iš knygos „Pamirštas SSRS karo nusikaltimas“, 2006 m., Vilnius, rengėjai Agnė Šiušaitė, Jonas Urbanavičius, Vytautas Landsbergis. Pasiaiškinimuose mums taip pat rūpi žinios apie sukilimą Telšių apskrityje. Nors sukilėlių buvo suimta labai daug, bet, kaip matysime, pasipriešinta vis dėlto buvo, o tai reiškia, kad laisvėje likę vykdė sukilėlių planus. Taip pat ir Luokėje, kuri, atrodo, enkavedistų buvo visiškai nusiaubta.

Domas Rocius, Telšių vykdomojo komiteto pirmininkas, tuo metu ejęs LTSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininko pavaduotojo pareigas:

„Telšių ir Kretingos kontrrevoliucionieriai fašistai ir jų siekimai (rengėjų pastaba: žodynas, tariamai pateisinantis žiaurumus ir žvėriškus poelgius).

Kontrrevoliucionierių sąstatas: smetoniniai valdininkai, buožės, kunigija, kuri šiame darbe vaidino nemažą rolę, ir visų tautiškų fašistinių organizacijų, veikusių Lietuvoje iki Tarybų valdžios, vadai, vadukai ir eiliniai nariai.

Ekonominių rėmimą, ginklus, instrukcijas, kada, kur, ką veikti ir kaip veikti, gaudavo (iš) hitlerinės Vokietijos...

Dalis tokių išdavikų kontrrevoliucionierių teroristų buvo areštuota iš Telšių ir Kretingos apskričių ir laikomi Telšių kalėjime. Karui užklupus iš pasalų tuoj buvome priversti evakuotis. Jokiu būdu negalėjome paleisti atgal į laisvę kraugerių fašistų žudyti mūsų brolių. Užtenkamai buvo bandų, kurios susidarė tuoj prieš mus, stojo kovon iš esančių laisvėje fašistų...

...Vežami (turima galvoje – žudyti į Rainius. A.V.Š.) buvo tie, kurių aiški medžiaga buvo prieš

Rainių žudynių budelis, buvęs Lietuvos KGB pulkininkas Petras Raslanas (pasirašo knygoje)

juos areštuojant, o vėliau per tardymą ta medžiaga jų pačių patvirtinta (ir) papildyta jų pačių parodymais. Keletas, kurių bylos buvo neaiškos, paliko, nevežėme. Taip pat paliko buožės, kurie nuteisti už grūdų nepristatymą ir kavojimą žemėje...

...Kas jie buvo daugumoje tie sušaudytieji ir už ką jie buvo suimti?

Keletą aš atsimenu jų. Galiu čia aprašyti tiek tiek. Telšių apskrities buvusio smetoninio viršininko ir kalėjimo viršininko Šalkauskų brolis Šalkauskas, kuris gyveno iki areštavimo Luokės valsčiuje, Telšių aps., Naujikų dvare kaip nuomininkas ir buvo centrinis asmuo kontrrevoliuciniame darbe Luokės valsčiuje. Vokiečiams užgrobęs Lietuvą, turėjo pagal jų nustatytą planą užimti ministerio vietą.

Triuška, buvęs vyresnysis policininkas, prigulėjęs tam pačiam Šalkausko rateliui. Jo žinioje buvo ginklų klausimo tvarkymas sukilimui įvykdyti. Prie šio darbo prigulėjo Luokės kunigai ir (iš) Pavandenės bažnytkaimio Varnių valsčiuje...

...Jogminas. Pavogė iš mūsų, Telšių apskrities viršininko... keletą brauningų ir užverbavo keletą jaunuolių... jų uždavinys buvo šaudyti tarybinius ir partinius darbuotojus ir susprogdinti partijos apkomo namus...

Kavoliai... pavogė iš gimnazijos rašomąją mašinėlę, kuria rašė ir platino kontrrevoliucinius lapelius...

Balsevičius Stasys, ... Povilas... Prigulėjo Kovalių kompanijai ir taip pat buvo ginkluoti parabeliais...

Toli gražu ne visi jie surinkti į kalėjimą buvo. Įvykus karui, laisvėje esantieji tuoj stojo į darbą: gadinamas sistematiškai telefoninis susisiekimas, slepiami desantininkai ir kita. Birželio 22 dienos vakare jau turėjome sugadintas linijas Žarėnai–Alsėdžiai–Luokė. Gadinimas ėjo sistematiškai su vis didesniu tempu, taip kad su kai kuriais valsčiais nepavyko net atstatyti, kaip, pavyzdžiui, su Tverais.

Luokėje birželio 23 dieną fašistai užėmė valsčių, o tarybinius darbuotojus sukišo į daboklę. Pas mus į Telšius dėl sugadintos linijos negalėjo prisiskambinti. Tai pavyko į Šiaulius, kurie atvykę išgelbėjo, bet tas neilgam buvo. Nors ten keletas fašistų ir buvo užmušta, jie vėl susirinko ir tuomet, nors nepatikrintais daviniais, išžudė tarybinius ir partinius darbuotojus...

Žarėnų valsčių taip pat buvo užvaldę fašistai...

Tą patį jie padarė su Alsėdžiais...

Plungėje buvo jau iš anksčiau organizuota banda virš 20 žmonių, kurie turėjo viską perimti karui prasidėjus į savo rankas...

Pačiuose Telšiuose smarkiai fašistai nepasirodė”...

Petras Raslanas, NKGB Telšių skyriaus viršininkas:

„Vokiečiai užėmė Plungę ir artinosi prie Telšių...

...Laikas bėgo. Kaliniai, ypatingai su k/r (kontrrevoliucinio) nusikaltimo baudž. str. pradėjo kelti galvas. Kretingos, Mažeikių ir Šiaulių apskrityse pradėjo vis tankiau ir aktyviau pasireikšti ginkluotos bandos. Buvo gandų, kad Mažeikius ir dalimis Šiaulių aps. bandos užėmė atskirus valsčius, o Telšiai liko kaip ir atkirsti”...

„Komisija peržiūrėjo virš 70 bylų, kaltinamų už šnipinėjimą, kontrrevoliucinę ir agitacinę veiklą. Kaliniai buvo iš Telšių saugumo skyriaus ir dalinai – Kretingos. Kai kurios bylos jau buvo užbaigtos, kitos neužbaigtos, bet apie jų nusikaltimą abejonės nebuvo. (...) Dėl jų nusikalstamumo aš niekuomet neturėjau jokių abejonių. Jų visų areštas buvo sankcionuotas Lietuvos Respublikos prokuroro drg. Kašos. Visi 75 pasiūstieji į aną pasaulį turėjo kontrrevoliucinio pobūdžio nusikaltimus, dėl ko ir buvo kvočiami arba kvotos užbaigtos ir perduotos teismui. Aš esu išitikinęs, kad ten nebuvo nė vieno nekalto”...

Laikas Rainių kankiniams suteikti kario savanorio statusą

Tai tiek trumpai apie vieno valsčiaus Žemaitijoje pagrindinę veiklą 1940–1941 m. ir ruošimąsi sukilti prieš raudonąją okupantą. Manau, kad pakanka argumentų pradėti teisiškai įrodinėti Rainių kankinių rezistencinę veiklą ir suteikti žudynių aukoms kario savanorio statusą. Nors bylas budeliai išsivežė į Rusiją ir Rusija jų net nedrįsta gražinti, yra kitokių būdų įrodyti, kad šie vyrai nebuvo atsitiktiniai praeiviai, kad jie buvo sąmoningi kovotojai už nepriklausomą Lietuvą. Tokiais juos laikė ir bolševikai, įvardiję politiniais kaliniais ir kontrrevoliucionieriais. Kaip rodo jau vien ši medžiaga, Žemaitija 1941 m. vasarą buvo karo laukas. Gėdinga, kad apie tai iki šiol dar nežinoma, o gal net nenorima žinoti ir apie 1941 m. sukilimą provincijoje vis dar tylima. Nieko nuostabaus, tik 2011–aisiais metais, minint sukilimo 70–metį, pirmą kartą valstybės lygiu paminėti įvykiai Kaune ir Vilniuje. O juk to sukilimo tarsi gaisro idėja buvo persmelkusi visą Lietuvą. Apie tai liudija sukilimo amžininkas, į JAV pasitraukęs žurnalistas Albinas Gražiūnas minėtoje knygoje, būsimiems tyrimams pateikiantis ir tam tikrą įvykių schemą. Rainiuose nužudyti vyrai yra iš įvairių vietovių – Telšių, Kretingos, Plungės ir kt. Žemaitijos regionų, vienas kitas ir iš Aukštaitijos. Jau dabar iš literatūros žinoma, kad, pvz., Plungės gimnazistai ir Telšių amatų mokyklos moksleiviai, žuvę Rainiuose, taip pat dalyvavo pasipriešinimo judėjime. Jeigu kas nors turite žinių apie žmones, kurie žuvo Rainiuose, malonėkite pranešti šių eilučių autorei. Būsiu dėkinga.

Audronė V.Škiudaitė,

Architektų 64–40, Vilnius LT–04110, Lithuania.

Kultūros kronika

Lapkričio 8 – 27 d. Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje vyks dešimtas Europos šalių kino forumas „Scanorama“.

Per dešimt festivalio gyvavimo metų susiformavo Šiaurės šalių kino pristatymo tradicija: pristatomi geriausi ir išskiliausi Šiaurės kino kūrėjų filmai, turtinga skandinavų kino klasika, inicijuojamas profesionalus bendradarbiavimas. Šiais metais organizuojamas specialus daugiaplanis Skandinavijos kino renginys: programa „Naujienos iš Šiaurės“, specialioji legendinei Norvegijos kino aktorei ir režisieriui Liv Ullmann skirta programa, konferencija „Šiaurės ir Baltijos šalių bendradarbiavimas“, paskaita Europos Humanitariniame universitete.

2012 10 15 – 2012 11 17 Vilniaus vaikų ir jaunimo meno galerijoje vyksta Vilniaus dailės akademijos studentų ir Vilniaus vaikų ir jaunimo dailės mokyklos mokinių paroda „O kur Maironis?“ Praėjo 150 metų nuo tos dienos, kai Maironis išvydo pasaulį – kaipgi išliko jo atminimas? Ką turime šiandien? Ar skubančiame ir išsiblaškiusiame šiandienos pasaulyje prisimename šį idealistą ir svajotoją? Pasitelkdami meno raiškos priemones, į šiuos klausimus ir bando atsakyti jaunesni menininkai.

2012 10 30 – 2012 02 17 Vilniaus paveikslų galerijoje vyks paroda „Jonas Rustemas. Dailininkas ir pedagogas“. Šiomet sukanka 250 metų, kai Konstantinopolyje (dabar – Stambulas) gimė Jonas Rustemas (1762 – 1835) – žymiausias XIX a. pirmosios pusės Vilniaus dailininkas, Vilniaus universiteto Piešimo ir tapybos katedros profesorius, savo kūryba ir pedagogine veikla padaręs didelę įtaką XIX a. Lietuvos dailės raidai. Portretai buvo pagrindinė Jono Rustemo kūrybos sritis. Savo drobėse dailininkas įamžino kone visą to meto Vilniaus ir dalies Lietuvos diduomenę, ne viename kūrinyje paliko ir savo raiškų veidą, kurio bruožų egzotiškumą dar labiau sustiprindavo raudonas turkiškas fesas, kurį nuolatos nešiodavo. Didelę svarbą dailininkas teikė piešimui kaip savarankiškai kūrybos sričiai – daug piešė, jo piešiniuose vaizduojamas kasdienis Vilniaus gyvenimas, gatvių praeiviai ir salonų lankytojai, įvairių tautų atstovai, akrobatai, žonglieriai, keliaujantys prekijai.

2012 10 16 – 2012 11 15 Jono Meko vizualiųjų menų centre atidaryta Jono Meko kūrybos paroda Prisiiminimai iš Vokietijos, skirta Jono Meko 90 – mečiui. Parodoje vaizduojamas lietuvių pabėgėlių pokario metais gyvenimas. Pristatomos brolių Jono ir Adolfo Mekų fotografijos ir du Jono Meko filmai. Fotografijos apima 1945–49 m. laikotarpį. Nuotraukose užfiksuotos Viesbaden ir Kasselio išvietintųjų stovyklų kasdienybės akimirkos, dokumentuotas šių stovyklų gyvenimas – stovyklos mokykla, perkėlimas iš vienos vietos į kitą, asmeniniai dokumentai ir kt.

2012 10 11 – 2012 11 03 Vilniaus Dailės akademijos ekspozicijų salėje „Titanikas“ vyko projektas „Jaunojo tapytojo prizas 2012“. Pagrindinis jo tikslas – pristatyti perspektyviausius ir ryškiausius jaunosios kartos tapytojus, sudaryti visuomenei galimybę susipažinti su jaunųjų menininkų kūryba, o meno vadybininkams ir kolekcionieriams – atrasti naujus talentus Lietuvoje. Šis projektas skirtas visiems menininkams iki 30 metų. „Titanike“ pristatyti penkiolika Lietuvos, Latvijos ir Estijos menininkų, projekto finalininkų, darbų.

2012 10 19 – 2012 12 02 Nacionalinėje dailės galerijoje pristatoma Gintaro Česonio fotografijų paroda „Sutikti miestai“. Tai Lietuvos Dailės muziejui dovanota autorinės kolekcijos dalis. G.Česonis savo fotografijų seriją pradėjo kurti Kaune, kartu su poetu Kęstučiu Navaku rengdamas albumą „Sutiktas Kaunas“. Išleidęs knygą, fotografas sumanymą tęsė, neapsiribodamas didžiais miestais, bet aplankydamas ir provincijos miestelius. Kameros pagalba jis prakalbino miestus ir miestelius kaip sutiktus senus gerus draugus – smalsiai ir nuoširdžiai jais domėdamasis.

Karališkoje Krokuvoje

Atkelta iš 4 psl.

kuvos požemiai”. Kiekvienas norintis dabar gali įsigyti bilietą ir nusileisti po žeme, kur atsiveria tūkstantmetė Krokuvos istorija, stebinanti savo įvairove ir netikėtais posūkiais.

Lenkai labai didžiuojasi šiuo savo muziejumi ir tuo, kad net ir praėjus daugiau kaip metams į jį patekti nėra lengva dėl didžiulių eilių – vietos čia rezervuojamos internetu prieš kelias dienas. Nusileidus į tamsų požemį, atsiveria ištisas miestas su jo pastatais, su kažkada čia gyvenusiais žmonėmis. Visa tai pristatoma naudojant modernias technologijas, garso ir vaizdo efektus, multimedijas, panoraminius vaizdus ir filmus.

Visko čia tiek daug, kad prireikia laiko, kol pradėdi susivokti požemių labirintuose ir tiesiog esi įtraukiamas į viduramžių gyvenimą. Čia gali pamatyti prieš šimtus ar net tūkstantį metų gyvenusius krovuviečių buitį, kaip jie rengėsi, kaip puošėsi, kaip meldėsi ar tuokėsi. Atkasta daug senųjų namų pamatų, ištisų gatvių, rasta daug buities daiktų, taip pat ir gyventojų palaikų. Viena salė įdomesnė už kitą, informacija pateikiama keliomis pagrindinėmis kalbomis, tad lankytojų čia ištis gausu. Tokio muziejaus Krokuvai gali pavydėti bet kuris pasaulio miestas.

Iškilus į paviršių iš požemio, vėl pagaua turistų srautas, kuris pro Vavelį nuneša į Kazimiežą – ypatingą Krokuvos rajoną, kuriame šimtmečius gyveno žydai. Jų šiame mieste buvo daug, jie turėjo keliasdešimt sinagogų, iš kurių kelios dar gerai išsilaikiusios, yra čia ir XVI amžių menančios senosios žydų kapinės. Paėjėjus dar toliau – buvusio geto teritorija, menanti Antrojo pasaulinio karo ir Holokausto baisumus, o netoliese – ir buvęs emalės gaminių fabrikas, kurį karo metais buvo įkūręs pramonininkas Oskaras Šindleris – čia dirbusiems žydams pavyko išvengti krematoriumo.

Įdomių vietų Krokuvroje daug, ir kai jau pavargsti jas lankydamas, gali pailsėti viename iš daugelio čia esančių parkų. Žalumos mieste taip pat daug, čia pat ir Vyslos upė, tad vietų poilsiui netrūksta. Krokuvos gyventojai mėgsta savo miestą ir juo labai didžiuojasi – tą gali nuolat jausti čia bevaikščiodamas. Dabartinė Mažosios Lenkijos sostinė, menanti karalių ir kunigaikščių laikus, sauganti Lietuvos ir Lenkijos valstybės atmintį tikrai verta dėmesio, ir kelios čia praleistos dienos ištis praturtina kiekvieną lankytoją. □

Stepono Batoro kapas